

**СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ**

Анотація. Автором висвітлені результати порівняльно-історичного аналізу стану розробленості проблеми інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів. На основі моніторингу розвитку інформаційно-аналітичної компетентності показано недостатність дослідження проблем, пов'язаних з інформатизацією управлінської діяльності суб'єктів професійно-технічної освіти.

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, професійно-технічний навчальний заклад, керівник, інформаційно-аналітична діяльність.

Л. М. Петренко. Состояние разработки проблемы информационно-аналитической компетенции руководителей профессионально-технических учебных заведений: сравнительно-исторический анализ

Аннотация. Автором освещены результаты сравнительно-исторического анализа состояния разработки проблемы информационно-аналитической компетенции руководителей профессионально-технических учебных заведений. На основе мониторинга развития информационно-аналитической компетенции показана недостаточность исследования проблем, связанных с информатизацией управленческой деятельности субъектов профессионально-технического образования.

Ключевые слова. Информационно-аналитическая компетентность, профессионально-техническое учебное заведение, руководитель, информационно-аналитическая деятельность.

L. M. Petrenko. State of problem's working out of leaders' information and analytical competence of vocational training establishments: comparatively-historical analysis

Abstract. The results of comparatively-historical analysis of the state development problems: about informative and analytical competence of leaders of higher educational establishments was researched by an author. The insufficiency of researching the problems which related with informatization of administrative activity members of higher education was shown on the basis of monitoring of development of informative and analytical competence.

Keywords. Informative and analytical competence, higher educational establishment, leader, informative and analytical activity.

Постановка проблеми. Історично обумовлено, що саме інформаційно-аналітична діяльність в системі управління забезпечує розроблення і реалізацію стратегічних рішень. Тому в цих умовах недооцінювання ролі інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів відбивається на обґрунтованості і ефективності управлінських рішень, що приймаються на різних рівнях. У зв'язку з цим соціально-педагогічної значущості набуває проблема вивчення сутнісних сторін інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів, ключових напрямів процесу її розвитку. Необхідність визначення її теоретичних і методичних основ, виявлення тенденцій і закономірностей розвитку для розуміння формування понятійно-категоріального апарату в минулому, джерел його виникнення та поетапної еволюції зумовила вивчення історичних витоків заявленої проблеми та стану її розробленості на сучасному етапі педагогічної дійсності.

Аналіз стану досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми, спонукав нас до вивчення категорії інформаційно-аналітичної компетентності в рамках порівняльно-історичного методу з метою проведення моніторингу і порівняння її в розвитку. Оскільки інформаційно-аналітична компетентність передбачає знання, уміння, навички і здатність до роботи з інформацією та її аналіз, ми звернулись до наукових праць Н. І. Макієнко, Л. Г. Кедровської, А. Файнштейна, які відображають історію розвитку теорії інформації. Філософські аспекти інформації та інформаційно-аналітичної діяльності відображено в науковому доробку Ю.Ф. Абрамова, Н.П.Ващекина, А.Д. Урсула тощо. Нами було здійснено аналіз довідково-енциклопедичної та історичної літератури в контексті вивчення даної проблеми в ті історичні часи, коли виникла і розвивалась професійно-технічна освіта. У зв'язку з тим, що наукове дослідження розгорталось в межах історії розвитку професійно-технічної освіти, для нас певний інтерес

становлять роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників історії педагогіки: С. Я. Батишева, І. Л. Лікарчука, М. І. Пальчука, Г. А. Уманова та інших.

Однак окремих праць, які б висвітлювали проблему розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів на шляху еволюції професійно-технічної освіти, та стан її вивчення сьогодні, на жаль, виявити нам не вдалось, навіть на рівні окремих публікацій. Водночас функціонування в умовах ринкової економіки, інтенсивної інформатизації суспільства вимагає від сучасного управлінського персоналу системи професійної освіти і навчання досконалої роботи з інформацією, її ретельного аналізу для прийняття своєчасних і виважених рішень. Все це вказує на необхідність вивчення стану розробленості проблеми інформаційно-аналітичної компетентності професійно-технічних закладах, її історичних витоків, чим і зумовлена *актуальність* цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення історії розвитку професійно-технічної освіти є свідченням її нерозривного зв'язку з процесом економічного становлення країни. Як свідчать історичні джерела, починаючи з давніх часів, професійне навчання молоді здійснювалось шляхом передачі їй соціально-трудового і професійного досвіду представниками старшого покоління. Поступово ускладнення знарядь праці вимагало зростання кількості професійних умінь і навичок, розвитку операційних дій. Таким чином, з часом під впливом науково-технічного прогресу відбувалися зміни в засобах праці, на основі чого змінювались роль і місце людини в виробничому процесі. І хоча в історичній літературі не згадується окремо про інформаційно-аналітичну діяльність суб'єктів професійної освіти і навчання, рівень їхньої інформаційно-аналітичної компетентності як предмет спеціального дослідження, її присутність пронизує всі історичні періоди підготовки молоді до самостійної праці, виконання різних видів трудових операцій. Так, цілком зрозуміло, що тільки на основі отриманої певної інформації у вигляді спостережень, збору відомостей, переданих певними на

ті часи комунікаційними каналами, з подальшим її аналізом у Київській Русі виникла низка форм професійного навчання: домашнє, обшинне, монастирське і державне. Це цілком відповідало потребам родини і суспільства. Наприклад, було відомо, що хлібороба треба навчити 200 умінь і навичкам, щоб він став «універсалом» у своїй справі і був здатний передати цей «універсалізм» своїм нащадкам. Пізніше відповідно до потреб гірничої, будівельної, хімічної, механічної, сільськогосподарської, залізничної, артилерійської тощо справи виникли нижчі технічні і ремісничі училища [7].

Проведений аналіз історичного досвіду показав, що суть інформаційно-аналітичної діяльності в цей період, зазвичай, полягала у відборі та аналізі змісту навчання. З часом (XIX ст.) це дозволило групі наших співвітчизників на чолі з російським інженером-механіком Д. К. Советкіним розробити «операційну» систему навчання на виробництві, яка за кордоном отримала назву «руська». Саме ця система вплинула «на теорію і практику професійно-технічної освіти» і вже в «кінці XIX – на початку XX століття практичне навчання в більшості нижчих і ремісничих училищ здійснювалось за операційно-предметною системою» [6, с. 17].

Таким чином, історичний досвід становлення професійно-технічної школи на всіх етапах є свідченням постійної інформаційно-аналітичної діяльності її організаторів і педагогів. Адже лише глибокий аналіз процесів розвитку продуктивних сил суспільства, джерел підвищення продуктивності праці і трудової активності людини, всієї історії професійно-технічної освіти як педагогічного явища, дозволяє осмислити питання розвитку змісту, форм і методів навчання та виховання, зміни в соціальній структурі громади та визначити перспективи подальшого розвитку в умовах глобалізації.

Здійснення ретроспективного аналізу стану розробленості проблеми інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів у вітчизняній і зарубіжній літературі спонукала нас спрямувати науковий пошук в історію розвитку науково-інформаційної

діяльності. Нашу увагу привернули результати дослідження Л. Г. Кедровської, проведеного на основі методологічного принципу історизму, і узагальнені в методичному посібнику (1979 р.). Використовуючи порівняльно-історичний метод вивчення історії розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в СРСР, вона виділила основні етапи її розвитку. В контексті нашого дослідження певний інтерес представляє низка встановлених нею фактів. Так, нею з'ясовано час зародження науково-інформаційної роботи в Росії. Він указує на початок XVIII століття, коли німецький вчений Г. В. фон Лейбниць вперше визначив принципи відбору матеріалів для інформування фахівців, джерела і види інформації, яка видається (1711 р.). Дослідницею також виявлено, що ідея необхідності реферування наукової літератури належить М.В. Ломоносову (1758 р.). За його ініціативою було засновано щотижневий реферативний журнал і розроблено вимоги до його організації. На основі подальшого вивчення історичних матеріалів дослідниця дійшла висновку, що розвиток науки на початку XX століття привів до пошуку нових організаційних форм науково-інформаційної діяльності і в 1910 році В.В. Аршиновим і І.А. Багашевим було запропоновано заснувати в Росії Центральний бібліографічний заклад для наукових робіт з природознавства і географії [5, с. 5-7]. Отже діяльність щодо переробки, збереженню і розповсюдженню наукової інформації, її аналізу здійснюється давно.

Оскільки інформаційно-аналітична компетентність як наукова категорія складається з двох наукових категорій «інформація» і «аналіз», нами здійснено їх аналіз в межах порівняльно-історичного методу. Це дозволило з'ясувати історію формування цих категорій в минулому і виявити етапи їх розвитку. Початок історії виникнення наукової категорії «інформація» пов'язаний з ім'ям Клода Шеннона (1916–2001 рр.), якого називають «батьком теорії інформації». Основи теорії інформації, розроблені ним у 40-роках минулого століття, були доповнені і розширені працями Н. Вінера, В. О. Котельникова, А. М. Колмогорова [1].

Наприкінці 50-х років минулого століття теорію інформації умовно поділяли на два абсолютно різних напрями. Перший напрям передбачав вивчення загальних властивостей різних типів каналів і містив доведення теорем про здатність каналів для передачі інформації. Другий напрям мав справу з практичним забезпеченням реалізації цих теорем [8, 5]. У монографічному дослідженні, яке за визначенням А. Файнштейна має дедуктивний характер, зроблена спроба математичної інтерпретації таких термінів теорії інформації як «кількість інформації», «джерело інформації», «швидкість інформації», що мають певний інтуїтивний смисл. На кожному етапі розробки кількісної теорії ним зроблено порівняння одержаних результатів з тим, що підказує інтуїція. Таким чином дослідником було розвинуто первісне шеннонівське визначення поняття «інформація».

З цього часу теорія інформації проникає в різні науки про живу і неживу природу, суспільство і пізнання. Вона потрібна не тільки науці, але й виробництву. Складність сучасного виробництва вимагає організації і управління різними процесами, що ґрунтується на процесах передачі і перетворення інформації, а тому учіння про інформацію й до тепер знаходиться в процесі розвитку, при чому достатньо інтенсивному.

Вважаємо, ретроспективний аналіз заявленої проблеми не буде повним, якщо не звернутися до витоків терміну «інформатика». Країною його походження є Франція, де в 60-ті роки цей термін було використано для назви галузі, що займається автоматизованою переробкою інформації. Вперше наукову категорію «інформатика» було упроваджено в Німеччині Карлом Штейнбухом у 1957 році. Поняття інформатики вважається дослідниками досить важким для загального визначення, що пояснюється його багатоплановістю. Адже під інформатикою розуміють не лише галузь прикладних і міждисциплінарних досліджень, а й навчальну дисципліну, що вивчається в школі і вищому навчальному закладі (у вітчизняних школах інформатику вивчають з 1985 р.). Не зважаючи на достатньо молодий вік інформатики як науки, її виникнення пов'язане з працями Г. В. фон

Лейбниця – німецького філософа, математика, дипломата, юриста (XVII–XVIII ст.) з конструювання першої обчислювальної машини (арифмометр) і розроблення універсального (філософського) обчислення [1]. Окремою наукою інформатика була визнана лише в 1970-х роках. До цього вона розвивалась у складі математики, електроніки та інших технічних наук [1].

Тривалий час сфера використання комп'ютерів була досить вузькою і обмеженою. Вони застосовувались здебільшого в військовій справі і в науці. Це пояснювалось необхідністю для користувача мати достатню кваліфікацію для роботи з обчислювальною технікою, що дозволяло їм приймати повноцінну участь в інформаційних процесах, використовуючи комп'ютер для обробки і обміну інформацією. Очевидно, що в цей період активно вивчалась проблема розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, формування і вдосконалення знань, умінь і навичок у галузі інформатики, розвитку інформаційно-аналітичної компетентності фахівців вище названих сфер людської діяльності.

З появою графічних інтерфейсів і засобів для взаємодії з ними, а пізніше операційних систем, які стали використовуватись як нові технології, з'явилась можливість повноцінної роботи з комп'ютером на рівні користувача. Тобто робота з комп'ютером вже не вимагала знань тонкощів його внутрішньої будови і працювати з ним вже могли користувачі, які не були «спеціалістами або ентузіастами з високим рівнем підготовки в галузі інформаційних технологій» [3].

Особливо інформаційний вид діяльності був притаманним науковцям і спеціалістам виробництва (з'явились обладнання з числовим програмним управлінням, впроваджувались автоматичні системи управління), «проте організаційне її оформлення як різновиду наукової праці спочатку в сфері науково-технічної, а потім і соціально-наукової інформації і подальший інтенсивний розвиток приходить на середину ХХ століття" [4, с. 5]. Ще в 1990 році вчені Н. П. Ващекин і Ю. Ф. Абрамов у своїй монографії наголошували на тому, що корінною проблемою інформатики є забезпечення

суспільно необхідного рівня інформованості достатньо широкого контингенту спеціалістів і керівників. При цьому слід надати їм можливості опанувати необхідними об'ємами інформації, які відповідають вимогам. На ті часи ця проблема мала не тільки практичне значення, але й важливі соціальні, світоглядні і теоретико-методологічні аспекти [4, с. 9].

Починаючи з 1985 р. (початок комп'ютеризації вітчизняних навчальних закладів), можна спостерігати постійно зростаючий інтерес науковців і практиків до проблем інформатизації навчального процесу в системі освіти. На це вказує динаміка зростання захищених наукових праць, відображена графічно на рис. 1., яка побудована нами на основі використання даних електронної бібліотеки «Веда» [2].

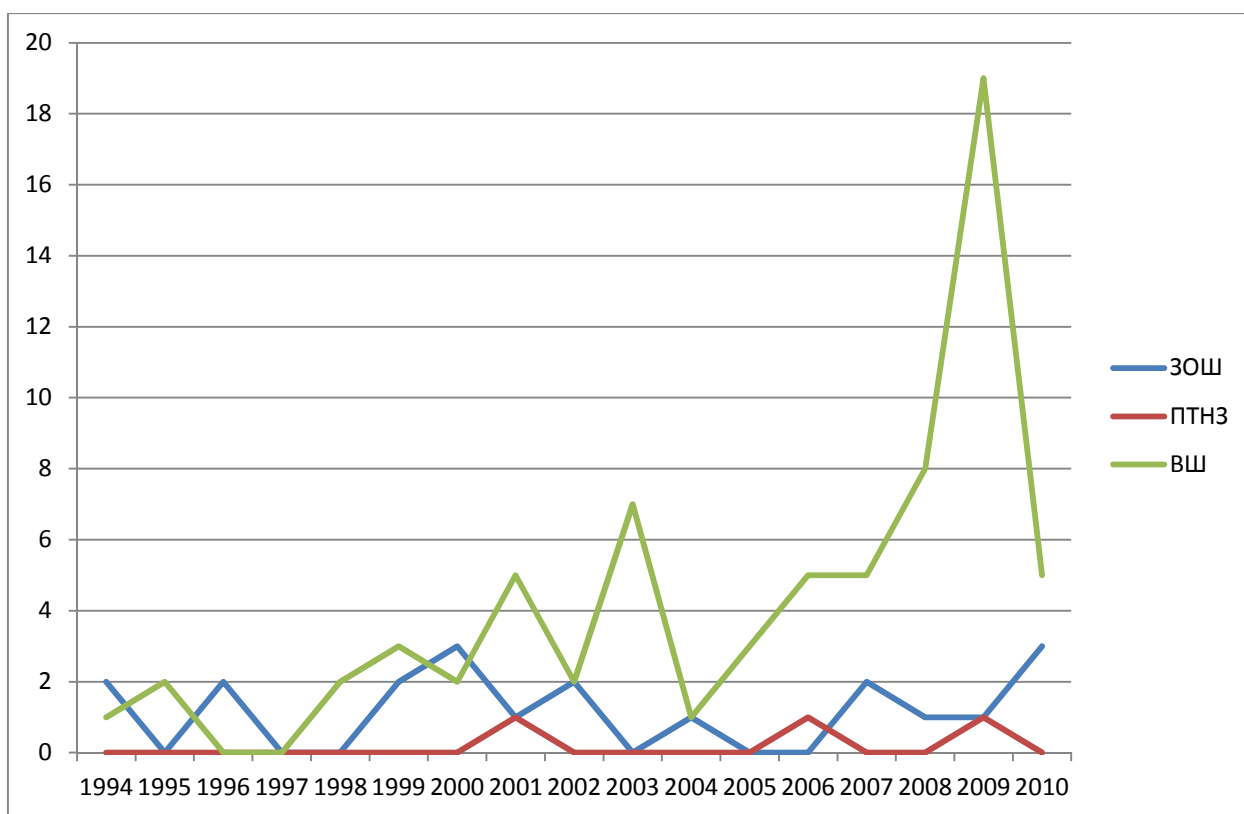

Рис. 1. Динаміка дослідження проблем інформатизації навчального процесу у вітчизняній системі освіти

Аналіз даних свідчить, що найбільшу зацікавленість дослідників викликають проблеми формування та розвитку інформаційної культури, інформаційної компетентності у студентів різних спеціальностей

педагогічних вищих навчальних закладів; використання комп'ютера в організації навчально-пізнавальної діяльності учнів (студентів) з різних дисциплін, комп'ютерних та інформаційних технологій в процесі підготовки фахівців. Як показують статистичні дані, найбільшу активність у вивченні зазначеної проблематики проявляють дослідники вищих навчальних закладів. Не зважаючи на те, що сучасна система професійно-технічної освіти впроваджує програмне забезпечення, користується електронними підручниками, має власну інформаційно-аналітичну систему і регіональні інформаційно-аналітичні центри, активність її суб'єктів у дослідженні проблем впливу інформаційних технологій на якість підготовки кваліфікованих робітників, формування і розвитку інформаційної, аналітичної компетентності керівників, педагогів, учнів низька. Тобто стан досліджуваності заявленої проблеми вказує на її недостатню розробленість.

Аналіз наукових джерел показав, що до початку 80-х років минулого століття в СРСР було завершено створення державної системи науково-технічної інформації. В основу її побудови покладено «принцип розумного сполучення централізованого і децентралізованого підходів у процесі збору, збереження, обробки, узагальнення, пошуку, розповсюдження науково-технічної інформації» [5, с. 41] (Кедровская Л.Г. *Основные этапы развития научно-информационной деятельности в СССР. Методическое пособие* / Л.Г. Кедровская. – М., 1979. – 49 с.). Централізація в побудові цієї системи дозволяла проводити в життя єдину загальнодержавну політику в реалізації головних питань розвитку і вдосконалення системи, забезпечуючи координацію роботи всіх ланок системи, їх взаємодію, а децентралізація створювала умови для організації інформаційного забезпечення споживачів відповідно до їхніх запитів, прямого зв'язку з будь-якими інформаційними органами державної системи науково-технічної інформації. Нині ця система постійно вдосконалюється. Доступ до неї мають і педагогічні колективи професійно-технічних навчальних закладів. Таким чином було започатковано розробку перспективних освітніх технологій, побудованих на інформаційній основі,

програмного забезпечення для використання комп'ютерів у навчальному процесі.

Повертаючись до проблеми нашого дослідження, необхідно зазначити, що наукова категорія «аналіз», зазвичай, розглядається науковцями як метод дослідження і вивчається в контексті дослідницької діяльності педагогів, студентів, керівників. В педагогіці є низка наукових робіт з дослідження педагогічного аналізу як окремої функції управління та контрольної-аналітичної функції.

Прийняття Лісабонської стратегії в 2000 р. стимулювало підключення всіх шкіл та осередків професійної підготовки до Інтернету, що полегшує доступ до освіти впродовж усього життя та сприяє розбудові європейського освітнього простору. Створення в Україні інформаційно-аналітичної системи ПРОФТЕХ та регіональних інформаційно-аналітичних центрів стимулюють керівні кадри системи професійно-технічної освіти до здійснення наукового управління навчальними закладами на основі розвитку інформаційної культури та інформаційно-аналітичної компетентності. В практику управління навчально-виховним і навчально-виробничим процесом ввійшли такі наукові категорії як «інформаційно-аналітична діяльність» та «інформаційно-аналітична компетентність», «інформаційні технології». Потреба педагогічної практики в теоретичному і методичному забезпеченні цих процесів зумовила необхідність проведення досліджень із зазначеної тематики.

Сьогодні розвинуті комп'ютерні мережі надають можливість отримання доступу до інформаційних ресурсів всім суб'єктам навчально-виховного процесу з різних питань, пов'язаних з використанням автоматизованих навчальних курсів, експертних систем, баз даних і знань, інформаційно-пошукових і інформаційно-довідкових систем, електронних журналів, автоматизованих бібліотечних систем, управлінням навчальними системами. Тому виникла потреба в підвищенні ефективності інформаційно-аналітичної діяльності всіх учасників професійної підготовки кваліфікованих

робітників, зокрема керівного складу професійно-технічних навчальних закладів, а, отже, в постійному розвитку інформаційно-аналітичної компетентності.

Висновок. В системі професійної освіти і навчання інформаційно-аналітична діяльність її суб'єктів реалізується здавна. Однак, як окрема науково-педагогічна категорія вона почала вивчатись в останнє десятиліття і особливої актуальності набула у зв'язку із створенням в Україні інформаційно-аналітичної системи ПРОФТЕХ і регіональних інформаційно-аналітичних центрів. Перехід до використання інформаційних технологій в управлінні професійно-технічними навчальними закладами зумовлює розвиток інформаційно-аналітичної компетентності їх керівного персоналу. Результати здійсненого порівняльно-історичного аналізу стану розробленості проблеми інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів указують на недостатність дослідження проблем, пов'язаних з інформатизацією управлінської діяльності суб'єктів професійно-технічної освіти.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є вивчення емпіричних даних про рівень сформованості інформаційно-аналітичної компетентності в керівного персоналу професійно-технічних навчальних закладів.

Література

1. http://ru.wikipedia.org/wiki/Теория_информации#
2. <http://www.lib.ua-ru.net/disser/ua/code-13.html>
3. Белоусов М. Г. Визуально-семантическое кодирование информации в электронных учебных изданиях : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филолог. наук : спец. 05.25.05 «Информационные системы и процессы» / М. Г. Белоусов. – Санкт-Петербург, 2010. – 21 с.
4. Ващекин Н.П., Абрамов Ю.Ф. Информационная деятельность и мировоззрение [монография] / Николай Павлович Ващекин, Юрий Федорович Абрамов. Иркутск: Изд-во Иркут. Ун-та, 1990. 296 с.

5. Кедровская Л.Г. Основные этапы развития научно-информационной деятельности в СССР. Методическое пособие / Л.Г. Кедровская. – М., 1979. – 49 с.

6. Макиенко Н. И. Педагогический процесс в училищах профессионально-технического образования / Под ред. И. Г. Коваленко / Николай Иванович Макиенко. – Минск, «Вышэйш. Школа», 1977. – 256 с.

7. Пальчук М. И. Основные этапы развития профессионального образования и направления использования исторического опыта в современных условиях [Электронный ресурс]. Режим доступа к журналу: www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/avtory/palchuk/knp/knp31_22.doc

8. Файнштейн А. Основы теории информации (пер. с англ. И.Н. Коваленко и Э.Р. Ницкой / под ред. И.И. Гихмана. Изд-во иностранной литературы. 1960. 140 с.